

БАРҚАРОР ИҚТИСОДИЙ ЎСИШНИ ТАЪМИНЛАШДА ИНВЕСТИЦИЯ САЛОҲИЯТИНИ ОШИРИШ

Валиев Б.Б.

*Жамоат хавфсизлиги университети
“Иқтисодий фанлар” кафедраси профессори*

Аннотация. Ушбу мақолада иқтисодий ўсишни таъминлашда инвестиция салоҳиятини оширишга оид назарий қарашлар, Ўзбекистонда асосий капиталга инвестициялар ўсиш суръатларининг 2010-2024 йиллар оралиғидаги динамикаси батафсил таҳлил қилинган. Мақолада инвестиция фаоллигининг йиллар бўйи ўзгариши, уларнинг ошиш ва пасайиш тенденциялари, шунингдек, ушбу ўзгаришларга таъсир кўрсатган иқтисодий, сиёсий ва глобал омиллар кўриб чиқилган.

Калит сўзлар: Ўзбекистон, асосий капитал, инвестициялар, ўсиш суръатлари, иқтисодий ислохотлар, хорижий инвестициялар, пандемия, иқтисодий тикланиш, инфратузилма лойиҳалари.

ПОВЫШЕНИЕ ИНВЕСТИЦИОННОГО ПОТЕНЦИАЛА ДЛЯ ОБЕСПЕЧЕНИЯ УСТОЙЧИВОГО ЭКОНОМИЧЕСКОГО РОСТА

Валиев Б.Б.

*Профессор кафедры «Экономических дисциплин»
Университета общественной безопасности*

Аннотация. В данной статье рассмотрены теоретические подходы к повышению инвестиционного потенциала для обеспечения экономического роста, а также проведен детальный анализ динамики темпов роста инвестиций в основной капитал в Узбекистане за период 2010–2024 годов. В статье изучены изменения инвестиционной активности по годам, тенденции роста и спада, а также экономические, политические и глобальные факторы, повлиявшие на эти изменения.

Ключевые слова: Узбекистан, основной капитал, инвестиции, темпы роста, экономические реформы, иностранные инвестиции, пандемия, экономическое восстановление, инфраструктурные проекты.

ENHANCING INVESTMENT POTENTIAL TO ENSURE SUSTAINABLE ECONOMIC GROWTH

B.B. Valiyev

Professor of Department of Economic Sciences,
University of Public Safety of Uzbekistan

Abstract. This article examines theoretical perspectives on enhancing investment potential to ensure economic growth, along with a detailed analysis of the dynamics of investment growth rates in fixed capital in Uzbekistan over the period from 2010 to 2024. The study explores the changes in investment activity across the years, the trends of growth and decline, as well as the economic, political, and global factors that influenced these changes.

Keywords: Uzbekistan, fixed capital, investments, growth rates, economic reforms, foreign investments, pandemic, economic recovery, infrastructure projects.

Кириш

Ўзбекистон Республикаси сўнгги йилларда иқтисодий ислохотларни амалга ошириш, хусусий секторни ривожлантириш ва хорижий инвестицияларни жалб қилиш орқали глобал иқтисодиётга интеграцияланиш йўлидан бормоқда. 2022-2026 йилларга мўлжалланган Ўзбекистонни ривожлантиришнинг янги тараққиёт стратегияси ва “Ўзбекистон – 2030” стратегияси доирасида инвестиция фаолиятини кучайтириш муҳим вазифа сифатида белгиланди. Инвестициялар мамлакат иқтисодиётини модернизация қилиш, иш ўринлари яратиш ва аҳоли турмуш даражасини оширишда муҳим омил ҳисобланади. Ўзбекистонда инвестиция фаоллигини ошириш учун бир қатор устувор йўналишлар аниқланган бўлиб, улар хусусий ва хорижий капитални жалб қилиш, инвестиция муҳитини яхшилаш ва инновацион лойиҳаларни қўллаб-қувватлаш билан боғлиқ. Ушбу мақола Ўзбекистонда инвестиция фаоллигини оширишнинг устувор йўналишларини илмий-таҳлилий нуқтаи назардан ўрганишга бағишланади. Мақсад – мавжуд ислохотларнинг самарадорлигини баҳолаш, асосий йўналишларни аниқлаш ва уларни амалга оширишдаги муаммоларни кўриб чиқиш.

Адабиётлар шарҳи

Сўнгги йилларда Кейнс назарияси янги шаклда қайта тикланди, хусусан, пандемия даврида инвестиция фаоллигини ошириш учун давлат харажатлари ва монетар стимуллар муҳимлиги таъкидланди. Масалан, Mariana Mazzucato (2021) ўзининг "Mission Economy" китобида давлатнинг "миссияга йўналтирилган" инвестиция сиёсати орқали хусусий секторни фаоллаштириш имкониятларини

кўриб чиқади. У инновациялар ва узоқ муддатли лойиҳаларни молиялаштиришда давлат-хусусий шериклик (PPP) муҳимлигини таъкидлайди¹.

Рақамли технологияларнинг ривожланиши инвестиция фаоллигини оширишда янги имкониятлар яратди. McKinsey Global Institute (2022) тадқиқотида сунъий интеллект (AI), блокчейн ва IoT (Internet of Things) каби технологиялар инвестиция жараёнларини автоматлаштириш ва шаффофлигини оширишда муҳим роль ўйнаши кўрсатилган. Бу ёндашувда хусусий капитални рақамли инфратузилмага йўналтириш орқали иқтисодий ўсишга эришиш таъкидланади².

Барқарор ривожланиш мақсадларига эришиш учун экологик, ижтимоий ва бошқарув (ESG) омилларига асосланган инвестициялар сўнгги 5 йилда муҳим тенденцияга айланди. BlackRock (2023) компаниясининг йиллик ҳисоботида ESG-инвестициялар хусусий секторнинг узоқ муддатли фойдаси ва ижтимоий масъулиятини мувофиқлаштиришда муҳим восита эканлиги таъкидланади. Бу назарияда инвесторлар фақат молиявий фойда эмас, балки ижтимоий ва экологик таъсирни ҳам ҳисобга олиши керак³.

Халқаро Валюта Жамғармаси ва Жаҳон Банки пандемия даврида инвестиция фаоллигини ошириш учун фискал ва монетар сиёсатларни мувофиқлаштириш зарурлигини таъкидлади. Масалан, IMFнинг "World Economic Outlook" (2021) ҳисоботида давлатларга инфратузилма лойиҳаларига сармоя киритиш ва хусусий сектор учун солиқ имтиёзлари бериш тавсия қилинган. Бу тадқиқотлар глобал ноаниқлик шароитида инвестицияларни рағбатлантириш учун амалий ёндашувларни кўрсатади⁴.

Дарон Ацемоглу ва Жеймс Робинсон ўзларининг "The Narrow Corridor" (2019) китобининг давоми сифатида 2022 йилда чоп этилган мақолаларида инвестиция фаоллигининг институцион омилларга боғлиқлигини таъкидлайди. Улар инклюзив институтлар (масалан, мулк ҳуқуқлари, коррупцияга қарши курашиш) мавжуд бўлмаган шароитда хусусий инвестициялар камайишини исботлайди⁵.

Иқтисодий ҳамкорлик ва тараққиёт ташкилоти (OECD) 2023 йилдаги "Investment Policy Review" ҳисоботида хорижий тўғридан-тўғри инвестицияларни (FDI) жалб қилиш учун регуляторлик ислохотлар ва рақобат

¹ Mazzucato, M. (2021). *Mission Economy: A Moonshot Guide to Changing Capitalism*. Harper Business. ISBN: 978-0063046238.

² McKinsey Global Institute (2022). *Digital Transformation: Powering the Next Wave of Growth*. URL: <https://www.mckinsey.com/business-functions/mckinsey-digital/our-insights>.

³ BlackRock (2023). *2023 Global Sustainable Investing Survey*. URL: <https://www.blackrock.com/corporate/insights/sustainable-investing>.

⁴ IMF (2021). *World Economic Outlook: Recovery During a Pandemic*. URL: <https://www.imf.org/en/Publications/WEQ>.

⁵ Acemoglu, D., & Robinson, J. (2022). "Institutions as the Fundamental Cause of Economic Growth: Recent Evidence". *Journal of Economic Perspectives*, 36(3), 45-68. DOI: 10.1257/jep.36.3.45.

муҳитини яхшилаш зарурлигини кўрсатди. Бу тадқиқотда хусусий секторнинг инвестиция фаоллигини оширишда очиклик ва шаффофлик муҳимлигига урғу берилган⁶.

Манбалар таҳлили шуни кўрсатмоқдаки, инвестиция фаоллигини оширишдаги асосий тўсиқлар сифатида юқори фоиз ставкалари, сиёсий рисклар ва инфратузилма етишмаслиги кўрсатилган. Таклифлар орасида солиқ имтиёзлари, давлат-хусусий шерикликни кенгайтириш ва ESG меъёрларига мос инвестицияларни рағбатлантириш мавжуд. Масалан, Жаҳон Банкнинг 2023 йилги "Global Investment Competitiveness Report" ҳисоботида ривожланаётган давлатларда хусусий инвестицияларни ошириш учун институцион ислохотлар муҳимлиги таъкидланади⁷.

Инвестиция фаоллигини ошириш бўйича замонавий назариялар давлатнинг фаол иштироки, рақамли технологиялар ва барқарорликка асосланади. Адабиётларда эса глобал ва маҳаллий тадқиқотлар асосида амалий ёндашувлар ва институцион ислохотлар муҳимлиги кўрсатилган.

Асосий қисм

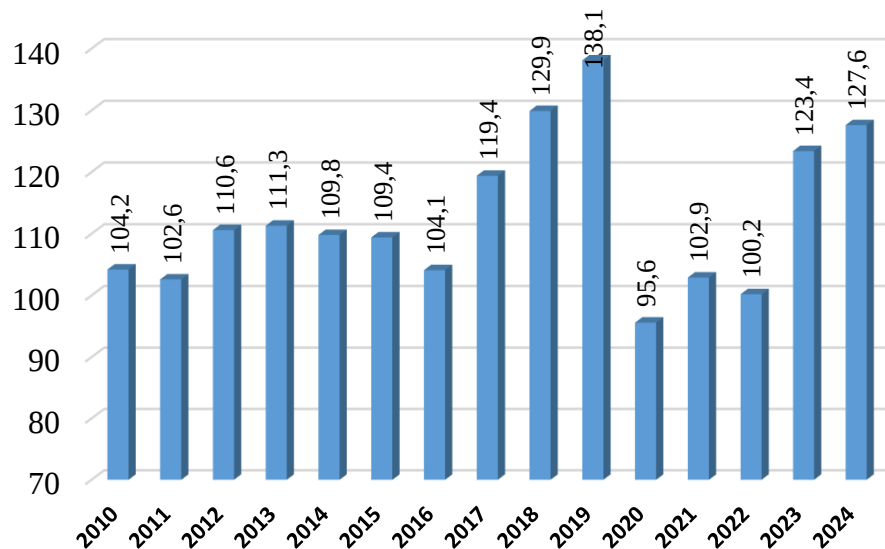
2010-2017 йилларда инвестициялар ҳажми ўзгаришида барқарор ўсиш даври кузатилди. 2010 йилда асосий капиталга инвестициялар ўсиш суръати 104,2% ни ташкил этди. Бу кўрсаткич ўша даврда мамлакатда инвестиция фаоллигининг муайян даражада барқарорлигини кўрсатади. Ушбу йилда Ўзбекистон иқтисодиётидаги инвестиция муҳити яхшиланиб, асосий капиталга қаратилган маблағларнинг ўсиши кузатилди. Бу, эҳтимол, давлат томонидан амалга оширилаётган иқтисодий ислохотлар ва хорижий инвестицияларни жалб қилиш бўйича қабул қилинган чора-тадбирлар билан боғлиқ бўлиши мумкин.

2011 йилда ўсиш суръати 102,6% гача пасайди. Бу ўтган йилга нисбатан бироз секинлашувни кўрсатади, аммо умумий ўсиш тенденцияси сақланиб қолди. Инвестициялар ўсиш суръатидаги бу ўзгариш глобал иқтисодий вазият, ички бозор талаблари ёки инвестициявий лойиҳаларни молиялаштиришдаги қисқа муддатли муаммолар билан боғлиқ бўлиши мумкин. (1-расм).

2012 йилда ўсиш суръати 110,6% га кўтарилди. Бу йилда инвестиция фаоллиги сезиларли даражада ошди, бу эса мамлакатда катта инвестиция лойиҳалари амалга оширила бошлаганидан далолат беради. Масалан, саноат, қишлоқ хўжалиги ва инфратузилма лойиҳаларига қаратилган маблағлар кўпайган бўлиши мумкин.

⁶ OECD (2023). Investment Policy Review 2023. URL: <https://www.oecd.org/investment/>.

⁷ <https://www.worldbank.org/en/topic/investment>



1-расм. Ўзбекистонда асосий капиталга инвестициялар ўсиш суръати

2013 йилда ўсиш суръати 111,3% ни ташкил этди, бу ўтган йилга нисбатан бироз пасайишни кўрсатса-да, умумий ўсиш тенденцияси сақланиб қолди. Бу даврда Ўзбекистонда иқтисодий ислохотлар давом этди ва давлат томонидан инвестициявий муҳитни яхшилаш бўйича қатор чора-тадбирлар кўрилди. 2014 йилда ўсиш суръати 109,8% га тушди. Бу йилда инвестиция ўсиши бироз секинлашди, бу эса, эҳтимол, глобал иқтисодий вазиятдаги ўзгаришлар, хомашё нархларининг пасайиши ёки ички бозордаги муайян муаммолар билан боғлиқ бўлиши мумкин. 2015 йилда ўсиш суръати 109,4% ни ташкил этди. Бу кўрсаткич ўтган йилга нисбатан янада пасайишни кўрсатса-да, умумий ўсиш тенденцияси сақланиб қолди. Ушбу даврда Ўзбекистонда иқтисодий ўзгаришлар ва ислохотлар давом этди, аммо инвестиция ўсишининг секинлашуви айрим тузилмавий муаммолар мавжудлигини кўрсатиши мумкин.

2016 йилда ўсиш суръати 104,1% га тушди. Бу йилда инвестиция ўсиши сезиларли даражада секинлашди, бу эса иқтисодий фаолликда муайян пасайиш бўлганидан далолат беради. Бу даврда глобал иқтисодий вазият, шунингдек, Ўзбекистондаги сиёсий ва иқтисодий инвестиция жараёнларига таъсир кўрсатган бўлиши мумкин. 2017 йилда ўсиш суръати 119,4% га кўтарилди. Бу йилда инвестиция фаоллиги янада кучайди, бу эса мамлакатда янги иқтисодий ислохотлар ва инвестициявий муҳитни яхшилаш бўйича амалга оширилган чора-тадбирлар самарасини кўрсатади. 2017 йил Ўзбекистонда муҳим ўзгаришлар йили бўлиб, янги раҳбарият томонидан очиқлик ва иқтисодий либераллаштириш сиёсати бошланди.

2019 йилда асосий капиталга инвестициялар ўсиш суръати 138,1% га етиб, ушбу 15 йиллик даврдаги энг юқори кўрсаткични қайд этди. Бу йилда

Ўзбекистонда инвестиция фаоллиги жуда юқори даражада бўлди, бу эса мамлакатда амалга оширилаётган катта лойиҳалар, хорижий инвестициялар оқими ва иқтисодий ислохотлар самараси билан боғлиқ. Масалан, саноат, қурилиш ва энергетика соҳаларига қаратилган инвестициялар кўпайган бўлиши мумкин. Шунингдек, давлат томонидан хорижий инвесторлар учун қулай шарт-шароитлар яратилиши ва иқтисодий зоналар ташкил қилиниши ушбу ўсишга ҳисса қўшган бўлиши мумкин.

2020 йилда эса ўсиш суръати кескин пасайиб, 95,6% га тушди. Бу кўрсаткич ушбу даврдаги энг паст кўрсаткич бўлиб, инвестиция фаоллигида сезиларли пасайишни кўрсатди. Бу пасайиш бир қатор омиллар билан боғлиқ бўлиши мумкин: глобал иқтисодий инқирознинг таъсири, хомашё нархларининг тушиши, мамлакат ичидаги молиявий муаммолар ёки инвестиция лойиҳаларини амалга оширишдаги қийинчиликлар. Бу йилда инвестиция оқими секинлашгани иқтисодий ўсишга ҳам салбий таъсир кўрсатган бўлиши мумкин.

2022 йилда ўсиш суръати 100,2% ни ташкил этди. Бу кўрсаткич инвестиция фаоллигида муайян барқарорликка эришилганини кўрсатса-да, ўсиш жуда паст даражада бўлди. 2020 йилда глобал пандемия (COVID-19) туфайли дунё бўйлаб иқтисодий фаоллик сезиларли даражада пасайди. Ўзбекистонда ҳам ушбу инқироз инвестиция жараёнларига ўз таъсирини кўрсатди. Локдаунлар, таъминот занжирларидаги узилишлар ва иқтисодий ноаниқлик инвестиция оқимига салбий таъсир кўрсатди. Шунга қарамай, ўсиш суръатининг 100% дан юқори бўлиши Ўзбекистонда иқтисодий барқарорликни сақлаш бўйича муайян чора-тадбирлар кўрилганидан далолат беради. Кейинги йилларда пандемиянинг таъсири биров камайди, аммо глобал иқтисодий вазият ҳали тўлиқ тикланмади. Ўзбекистонда инвестиция фаоллиги барқарор бўлса-да, катта ўсиш кузатилмади. Бу даврда давлат томонидан иқтисодий тикланишни қўллаб-қувватлаш бўйича қатор чора-тадбирлар кўрилди, масалан, кичик ва ўрта бизнесни молиялаштириш, инфратузилма лойиҳаларини давом эттириш ва хорижий инвесторлар билан ҳамкорликни кучайтириш.

2023 йилда ўсиш суръати 123,4% га кўтарилди. Бу йилда инвестиция фаоллиги янада кучайди, бу эса мамлакатда иқтисодий тикланиш жараёни муваффақиятли давом этганидан далолат беради. Пандемиядан кейинги даврда Ўзбекистонда инвестициявий муҳит яхшиланиб, янги лойиҳалар амалга оширила бошлади. Масалан, энергетика, қурилиш ва саноат соҳаларига қаратилган маблағлар кўпайган бўлиши мумкин. Шунингдек, хорижий инвесторлар билан ҳамкорликни кучайтириш ва иқтисодий зоналар фаолиятини ривожлантириш ушбу ўсишга ҳисса қўшган бўлиши мумкин.

2024 йилда ўсиш суръати 127,6% га етиб, ушбу даврдаги энг юқори кўрсаткичлардан бирига эришилди. Бу йилда Ўзбекистон иқтисодиётида

инвестиция фаоллиги жуда юқори даражада бўлди. Давлат томонидан амалга оширилаётган ислохотлар, хорижий инвесторлар учун қулай шарт-шароитлар яратилиши ва катта лойиҳаларни молиялаштириш ушбу ўсишни таъминлади. Масалан, янги технологияларни жорий қилиш, инфратузилма лойиҳаларини кенгайтириш ва экспортга йўналтирилган саноат тармоқларини ривожлантириш ушбу ўсишга асос бўлган бўлиши мумкин.

Умуман олганда, Ўзбекистонда асосий капиталга инвестициялар ўсиш суръатларидаги ўзгаришлар мамлакат иқтисодиётидаги турли омиллар, жумладан, давлат сиёсати, глобал иқтисодий вазият, хорижий инвестициялар оқими ва ички бозор талаблари билан боғлиқ. Келгусида ушбу ўсишни сақлаб қолиш ва янада юқори кўрсаткичларга эришиш учун инвестициявий муҳитни яхшилаш, хорижий инвесторлар билан ҳамкорликни кучайтириш ва янги технологияларни жорий қилиш бўйича чора-тадбирларни давом эттириш муҳим аҳамиятга эга бўлади.

Хулоса ва таклифлар

Инвестиция ресурслари самарадорлигини ошириш ва соҳадаги муаммоларни ҳал этиш муҳим вазифа ҳисобланади. Ўзбекистонда инвестиция фаоллигини ошириш бўйича олиб борилаётган ислохотлар муайян натижалар бермоқда. Хорижий инвестицияларнинг ўсиши ва хусусий секторнинг фаоллашуви иқтисодий ўсишга хизмат қилмоқда. Бироқ, бир қатор муаммолар мавжудлигини ҳам қайд этиш зарур. Жумладан, бюрократик тўсиқлар бўйича гарчи қонунчилик ислоҳ қилинган бўлса-да, маҳаллий даражада рухсатномалар олиш жараёнидаги мураккаблиklar сақланиб қолмоқда. Шунингдек, инновацияларга инвестицияларнинг камлиги кузатилмоқда. Илмий-тадқиқот соҳасига йўналтирилган маблағлар ҳали ҳам етарли эмас, бу технологик ривожланишга тўсқинлик қилмоқда. Айрим ҳудудларда транспорт ва энергетика инфратузилмасининг етарли даражада ривожланмагани инвесторлар учун муаммо туғдирмоқда.

Халқаро тажрибага назар ташлайдиган бўлсак, ушбу муваффақиятли хорижий давлатлар махсус иқтисодий зоналар ва юқори технологик лойиҳаларга устуворлик бериш орқали инвестицияларни самарали жалб қилган. Ўзбекистонда ҳам ушбу тажрибани қўллаш мумкин. Қўшимча равишда:

- Инновацион лойиҳалар учун хусусий-давлат шериклиги (ХДШ) механизмлари кенгайтирилиши керак.
- Инвестиция лойиҳаларининг шаффофлигини таъминлаш мақсадида онлайн платформалар фаоллаштирилиши лозим.
- Айрим секторлар (масалан, қайта тикланувчи энергия) учун махсус имтиёзлар жорий этилиши тавсия этилади.

Ўзбекистонда инвестиция фаоллигини оширишнинг устувор йўналишлари – инвестиция муҳитини яхшилаш, хусусий секторни ривожлантириш, инновацияларни қўллаб-қувватлаш, инфраструктурани модернизация қилиш ва халқаро ҳамкорликни кенгайтиришдан иборат. Ушбу йўналишларни амалга оширишда эришилган ютуқлар мамлакат иқтисодиётининг барқарор ўсишига хизмат қилмоқда. Бироқ, мавжуд муаммоларни ҳал қилиш ва самарадорликни ошириш учун қўшимча чора-тадбирлар талаб этилади.

Манбалар

1. Mazzucato, M. (2021). *Mission Economy: A Moonshot Guide to Changing Capitalism*. Harper Business. ISBN: 978-0063046238
2. McKinsey Global Institute (2022). Digital Transformation: Powering the Next Wave of Growth. URL: <https://www.mckinsey.com/business-functions/mckinsey-digital/our-insights>.
3. BlackRock (2023). 2023 Global Sustainable Investing Survey. URL: <https://www.blackrock.com/corporate/insights/sustainable-investing>.
4. IMF (2021). World Economic Outlook: Recovery During a Pandemic. URL: <https://www.imf.org/en/Publications/WEO>.
5. Acemoglu, D., & Robinson, J. (2022). "Institutions as the Fundamental Cause of Economic Growth: Recent Evidence". *Journal of Economic Perspectives*, 36(3), 45-68. DOI: 10.1257/jep.36.3.45.
6. OECD (2023). Investment Policy Review 2023. URL: <https://www.oecd.org/investment/>.
7. <https://www.worldbank.org/en/topic/investment>